

etimologia basca. □ 1.^a doc.: devien introduir-se a Bna. c. 1950; jo n'uso des de 1953.

No l'he trobat encara en cap. dicc., català, cast., basc etc., ni tan sols en el ric vocab. navarrès d'Iribarren. Aquest any, el segon (després d'un exili de tretze anys) en què vaig poder rependre les marxas muntanyenques, un bon amic col·laborador de l'Onom. Cat., català relacionat amb Pamplona, va dir-me que allà també n'usaven, i sospitava que el nom vingué d'allà; ja en portaven llavors molts excursionistes i pagesos catalans, dels tres Països, i després s'ha propagat encara més; el 1957 la fàbrica principal a Cat. era a Tortellà; i ja des d'abans era conegut amb aquest nom a les botigues barcelonines de calçat, on n'hi ha caps amb el nom acastellanat de *chirucas*; vaig haver-ne de comprar dos cops a Saragossa el 1965 i 66, i encara que allà semblaven estar menys divulgades que a Bna., també en venien en algunes botigues i entenien aquest nom; però aquest any un alumne meu em digué que a Madrid no n'havia trobat, ni entenien el nom; en el P. Val. en vaig veure bastantes els anys 1961-63, però crec recordar que no s'hi usava el nom, a la capital, el 1962.

Sí que era conegut a l'Alt Aragó, almenys el 1966 a Echo n'usaven i conceixien el nom; però conversant allà amb un matrimoni basc (donostiarres) opinaren que no és basc; i ells, o algun aragonès circumstant, creien que venia de més lluny; algú suposava que de Santander o Astúries; un dels bascos suggeriria que vingué del cognom d'un fabricant. M'inclino a creure que eren afirmacions a la lleugera, inspirades en la vida del sufix hipocorístic *-uco*, *-uca*, de Santander i Astúries, i en algun cognom cast. vagament semblant, com *Churruca*. Ni una cosa ni l'altra són indicis de valor en un mot així: no hi ha tal cognom ni res semblant en el gran llibre *Los Apellidos Vascos* de Mitxelena; i, quant a *Txurruka*, derivat de *txurru* «chorro», ni té tal variant ni és probable que la tingui: no tant per la *-u/-i-*, com perquè *r* i *rr* internes són sons que no alternen en basc. No descarto del tot que sigui un cognom basc rar (àdhuc es podria argüir que hi ha *txirri* com a variant de *txurru*, i Azkue recull un *txirai*, no sé si prou segur, com a localisme del Góierri guipuscoà).

En definitiva crec que tanmateix deu tenir algun origen basc dialectal puix que les formacions en *-ka* són corrents i normals en la llengua (no sols amb caràcter adverbial o gerundial); i és normal que dels copiosíssims substantius en *-u* vinguin derivats en *-uka*. Cf. *txiro* 'pobre', molt freqüent en una font arcaica tan important com els *Refranes y Sentencias* biscaïns de c. 1596: cert que no em consta que tingui variant **txiru*, car altrament una formació **txiru-ka* 'calçat de pobre' fóra ben concebible.

Però veig una pista més atraient. Poc estès està un mot *ziro* «chichón», propi del Baztan (Azkue), d'on deriva *zirotu* «levantar un chichón», també d'allà; i llavors hi ha la formació gerundo-adverbial *ziroka* «tropezando y recibiendo golpes» (però no seria estrany a la resta del navarrès puix que hi havia també

zirot egin «desmenuzar» en el Roncal): encara que hipotètic, fóra concebible que hi hagués variant **ziro*, amb derivat **ziroka*; i el qual, a base d'aquest ús baztanès, hauria estat una bona denominació dels esclops o socs (cf. *ESCLOP* < ll. vg. *STLOPPUS/SCLOPPU* 'esclafit, colpeig'); ara bé el diminutiu normal d'aquest **ziroka* seria, en basc, **txiruka*. I batejar amb un diminutiu, o atenuatiu, aquest calçat, que és més delicat que un esclop, però no gaire menys impermeable als aiguamolls i prats humits, hauria estat ben natural.

Em pregunto si el basc arcaic *zirol* 'sabater', només conegut pels dits *Refranes y Sentencias* (però allí repetit), no tindria alguna relació amb tal nom hipotètic de l'esclop; és veritat que se li podria cercar una connexió amb el port. i cat. *cerol* = cast. *cerote* 'pega de sabater'; però suposant que *zirotu* hagués estat també biscaí amb el sentit de 'copejar', una formació basc comú **zirole/biscaí* **zirola* fóra normal, en el sistema basc, amb el sentit de 'colpejador, el qui dóna cops'; i, per tant podia esdevenir el nom del sabater, que n'està pegant contínuament; cf. *egile* (bisc. *egila*) 'el qui fa' (de *egin* 'fer'), *entzule* (bisc. *entzula*) 'el qui oeix' (*entzun* 'oir'), *eragile/eragila* etc.; d'aquest **zirola*, *-ole(a)* hauria sortit *zirol*, per deglutinació de l'article, potser ajudant-hi *cerol/cerote* com a etimologia popular.

En fi, quedo amb la impressió que una etimologia basca és raonable en una forma o altra dins aquesta família de mots, que té altres projeccions dialectals. Car si *zirotu* només consta en el Baztan, *zirat* «tundir, contundir, baldar» no solament és baztandarra, perquè reapareix, segons Azkue, en el guipuscoà d'Andoain, uns 40 km. més a l'O., a mig camí del límit biscaí: *ziri* és basc comú en el sentit de 'tascó (instrument per pegar martellades)' i a Navarra 'pal', d'on el bc. comú *zirika* «punzando, tentando», i la formació diminutiva bisc. *txirikila* és 'palillo de tambor', 'toña'; on tenim la mateixa forma de nom d'agent en *-la* que en el suposat *ziro-la* 'el qui pega'; i, amb *-ki-* entremig, que és ben afí al *-ka* del suposat **ziroka*.

Xirvi, V. *cirovia* (CERVO) *Xisca*, *xiscar* m., V. *sisca*

XISCAR-SE, 'defecar-se', mot de catalanitat ben suspecta, té el mateix origen que el cast. *ciscarse* (i en deu ser manllevat), derivat del cast. i port. CISCO 'detrítus', 'brutícia'; mot d'origen obscur però antic en aquestes llengües. □ 1.ª doc.: Lab. 1840.

DERIV.: *Xisca* [Belv.], *Xiscada*, *Enxiscar*. En el sentit de 'tallar suro', *xiscada* i *xisquejar* són variants de *xascada*, mot sense relació amb aquest, del qual s'ha tractat a XASCAR.

XISCLAR, d'una base **SISTULARE*, que naixeria en llatí vulgar tardà, com a modificació del ll. *FISTULARE* 'tocar la flauta': de la qual provenen també oc. ant. *cisclar*, fr. dial. *ci(c)ler*, arag. i gall. *chilar*, cast. ant. *chirlar* (avui *chillar*) i port. *chilrar*, tots ells 'xisclar', i d'altra banda els bascos *txistulari* 'tocador de flauta' i *txistu* 'flauta basca', 'xiulet'; mentre que la